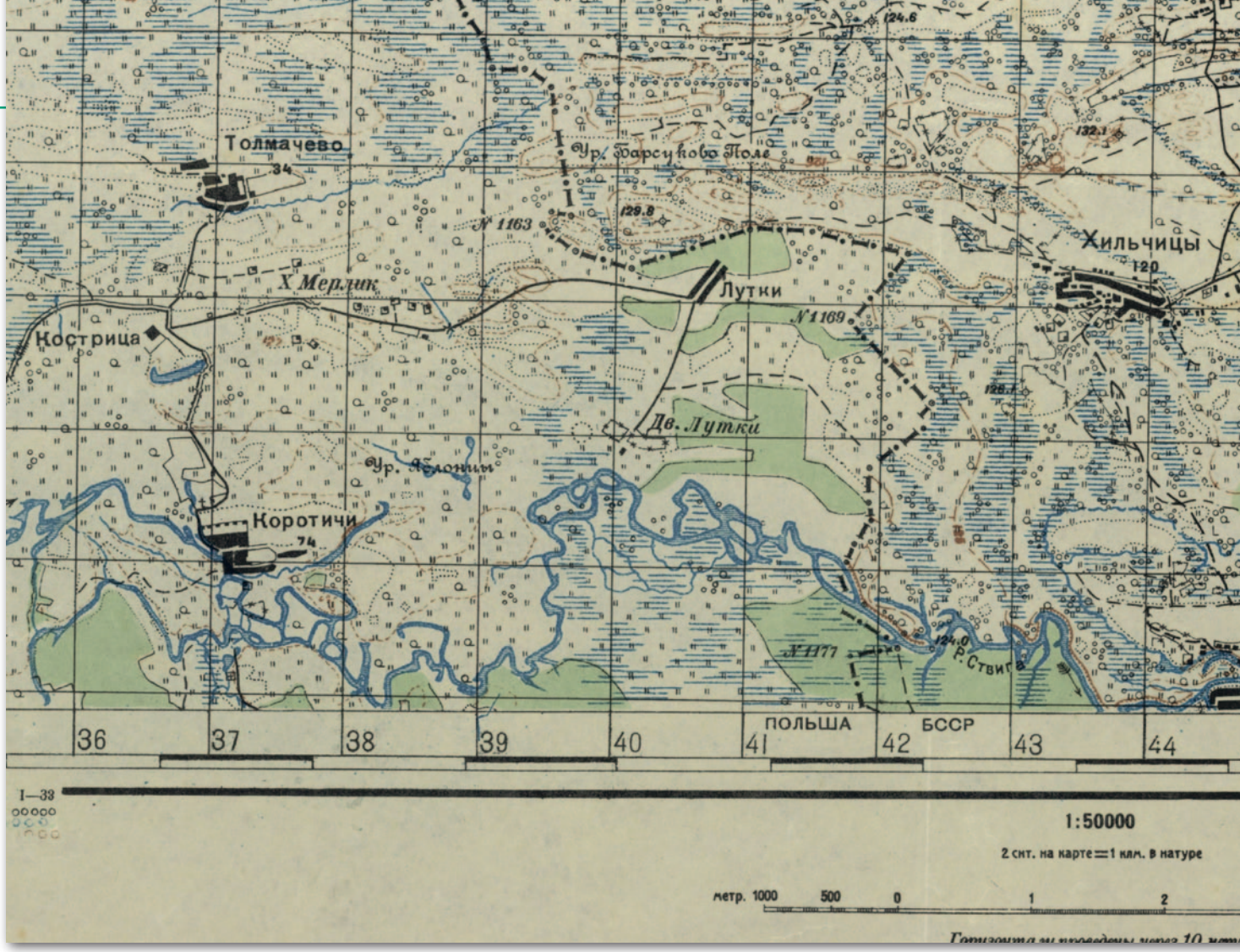
Batalia o wschodnią granicę Polski po wojnie polsko-bolszewickiej 1919/1920, cz. 4

Z narażeniem życia

Zgodnie z przewidywaniami naczelnika państwa Józefa Piłsudskiego wyznaczona i dokładnie pomierzona przez geografów i geodetów granica polsko-sowiecka nie przetrwała zbyt długo. Kończąc cykl artykułów związanych z kształtowaniem naszej wschodniej granicy po wojnie z bolszewikami, przybliżamy sylwetki bohaterów tamtych wydarzeń.

Zawiły odcinek granicy w pobliżu miasta Korzec (obecnie Ukraina) na mapie WIG w skali 1:100 000, wydanie 1922 r.

Fragment mapy sowieckiej w skali 1:50 000 z granicą państwową

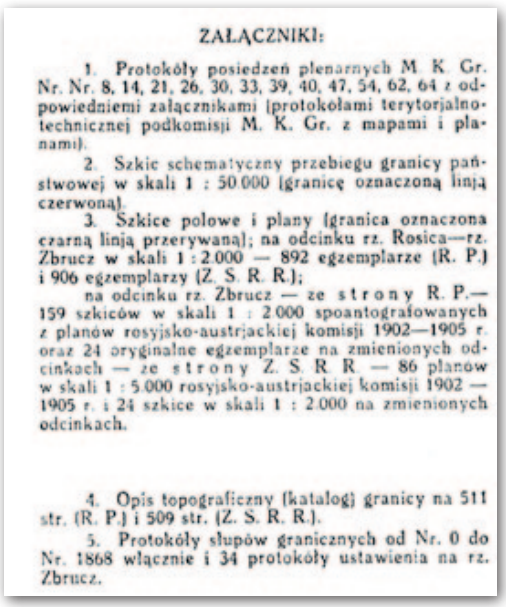
Eugeniusz Sobczyński

Mimo podpisania protokołów Mieszanej Komisji Granicznej o przebiegu granicy państwowej między Rzecząpospolitą Polską a Związkiem Socjalistycznych Republik Sowieckich, które nastąpiło 31 lipca 1924 r. w Komisariacie Spraw Zagranicznych w Moskwie, sytuacja na Kresach Wschodnich nadal nie była stabilna. Mnożyły się incydenty graniczne, napady rabunkowe i akty dywersyjne. Rosjanie – mimo formalnego wyznaczenia granicy i nawiązania stosunków dyplomatycznych – w rzeczywistości nie uznawali postanowień pokojowych i wszelkimi dostępnymi sposobami dążyli do destabilizacji sytuacji wzdłuż granicy z Polską. W tych okolicznościach rząd podjął decyzję, a Ministerstwo Spraw Wojskowych już 12 września 1924 r. wydało rozkaz o powołaniu Korpusu Ochrony Pogranicza, formacji o charakterze wojskowym, której zadaniem była ochrona granicy. Z armii oddelegowano do niej dwóch generałów, 303 oficerów, 854 podoficerów zawodowych i 7994 żołnierzy. Pierwszą linię ochrony granicy stanowiły strażnice, każda obsadzona przez 15-18 żołnierzy [27, 28].

Równolegle z komisją graniczną pracowały komisje do spraw repatriacji, rewindykacji i ewakuacji. W wyniku ich działalności powróciło do Polski ponad milion osób, w tym kilkadziesiąt tysięcy jeńców wojennych. Polacy domagali się zwrotu olbrzymiego majątku, złota, dóbr kultury, dzieł sztuki, zabytków muzealnych i archiwalnych zbiorów bibliotecznych (m.in. Biblioteki Załuskich) zagrabionych po styczniu 1772 r. Negocjacje w tym zakresie trwały przez całe dwudziestolecie międzywojenne, strona sowiecka uporczywie starała się ograniczyć zakres zwrotu majątku, nie przekazała m.in. źródłowych materiałów kartograficznych i dokumentów pomiarów triangulacyjnych z obszarów przejętych przez Polskę. Nie powróciły do kraju dawne mapy i kamienie litograficzne *Wielkiej Mapy Kwatermistrzostwa*. Rosjanie zwrócili natomiast m.in. obraz Jana Matejki *Bitwa pod Grunwaldem*, arrasy czy obrazy Canaletta.

Od umowy do traktatu

Kolejnym krokiem, w którym regulowano problematykę stosunków prawnych na granicy wschodniej, była umowa podpisana w Moskwie 10 kwietnia 1932 r. W artykule 1 ustęp 1 ponownie znalazł się ogólny zapis dotyczący przebiegu granicy: *„Granica państwowa między Rzecząpospolitą Polską a Związkiem Socjalistycznych Republik Rad zgodnie z art. 2 Traktatu Pokoju między Rzecząpospolitą Polską a Związkowemi Republikami, podpisanego w Rydze dnia 18 marca 1921 roku, przechodzi w terenie w taki sposób, jak ona była ustalo-*

ZAŁĄCZNIKI:

1. Protokoły posiedzeń plenarnych M. K. Gr. Nr. Nr. 8, 14, 21, 26, 30, 33, 39, 40, 47, 54, 62, 64 z odpowiedniemi załącznikami (protokołami terytorjalno-technicznej podkomisji M. K. Gr. z mapami i planami).
2. Szkic schematyczny przebiegu granicy państwowej w skali 1 : 50.000 (granicę oznaczoną linją czerwoną).
3. Szkice polowe i plany (granica oznaczona czarną linją przerywaną); na odcinku rz. Rosica—rz. Zbrucz w skali 1 : 2.000 — 892 egzemplarze (R. P.) i 906 egzemplarzy (Z. S. R. R.);
na odcinku rz. Zbrucz — ze strony R. P.— 159 szkiców w skali 1 : 2.000 spoantografowanych z planów rosyjsko-austrjackiej komisji 1902—1905 r. oraz 24 oryginalne egzemplarze na zmienionych odcinkach — ze strony Z. S. R. R. — 86 planów w skali 1 : 5.000 rosyjsko-austrjackiej komisji 1902 — 1905 r. i 24 szkice w skali 1 : 2.000 na zmienionych odcinkach.
4. Opis topograficzny (katalog) granicy na 511 str. (R. P.) i 509 str. (Z. S. R. R.).
5. Protokóły słupów granicznych od Nr. 0 do Nr. 1868 włącznie i 34 protokoły ustawienia na rz. Zbrucz.

Spis załączników do protokołu prac Komisji Granicznej

Żołnierz sowiecki nad wyrwanym polskim słupem granicznym, październik 1939 r.

na w dokumentach i planach, sporządzonych przez Mieszaną Komisję Graniczną Polski i Z. S. R. R., wymienionych w Ogólnym Ostatecznym Protokole tej Komisji, podpisanym dnia 31 lipca 1924 roku".

W szczegółowym opisie przebiegu granicy (innym niż w preliminariach i traktacie ryskim) są wymienione numery słupów granicznych. W umowie zawarto zestawienie (patrz fot. na poprzedniej stronie), z którego możemy się dowiedzieć, jakie faktycznie dokumenty pomiarowo-kartograficzne zostały opracowane i do niej dołączone.

Nowa umowa – niezależnie od regulacji przebiegu granicy – ustalała ochronę znaków granicznych i ich naprawę. W kolejnych ustępach artykułu 3 czytamy: „3. *Każda z Umawiających się Stron będzie w miarę potrzeby oczyszczała z drzew i zarośli pograniczny pas gruntu, zawarty między linją granicy Państwowej a linją granicznych znaków, znajdujących się na jej obszarze. Każda z Umawiających się Stron oczyści od drzew i zarośli pograniczny pas gruntu o szerokości czterech metrów, licząc od linji granicznych znaków, znajdujących się na jej obszarze wgłąb tego obszaru, jak również będzie perjodycznie przeprowadzać takie oczyszczanie w miarę potrzeby. 4. Umawiające się Strony zgadzają się na przeprowadzenie stopniowego opróżnienia czterometrowego pasa pogranicznego z zabudowań. Wznoszenie nowych zabudowań w czterometrowym pasie pogranicznym, licząc od linji znaków granicznych, nie będzie dozwolone. Postanowienia niniejszego ustępu nie dotyczą zabudowań, niezbędnych dla potrzeb ochrony granicy, jak również młynów i innych urządzeń".*

Po zawarciu tej umowy, 25 lipca 1932 r. między Polską a ZSRR został podpisany pakt o nieagresji. W artykule 1 czytamy: „*Umawiające się Strony* (...) *wyrzekły się wojny* (...). *Za działanie sprzeczne z zobowiązaniami niniejszego artykułu uznany będzie wszelki akt gwałtu, naruszający całość i nietykalność terytorjum".* Traktat był zawarty najpierw na 3 lata, a 5 maja 1934 r. przedłużono go do 31 grudnia 1945 r. (bez zmiany tekstu).

Wybrane noty biograficzne geografów i geodetów biorących udział w pracach pomiarowych i kartograficznych

● płk inż. Piotr Aleksander Rybarski (w latach 1920-1924 kierownik techniczny prac pomiarowych w ramach Mieszanej Komisji Granicznej)

Urodził się w 1879 r. w Rybnej w pow. chrzanowskim. Ukończył geodezję na Wydziale Inżynierii Lądowo-Wodnej Szkoły Politechnicznej we Lwowie, gdzie uzyskał dyplom inżyniera. W latach 1903-1918 służył w armii austriackiej, a podczas I wojny światowej walczył w jednostkach artylerii na froncie włoskim i rosyjskim. Pod koniec wojny trafił do Wiedeńskiego Instytutu Geograficznego. W 1919 r. rozpoczął w WP służbę w stopniu podpułkownika w IWG jako kierownik sekcji triangulacyjnej. W latach 1923-1926 był już zastępcą szefa WIG. Po przewrocie majowym w 1926 r. bezterminowo urlopowany, a w 1928 r. przeniesiony w stan spoczynku.

Był prezesem Związku Mierniczych Przysięgłych w Warszawie, a po II wojnie światowej organizatorem Związku Mierniczych Rzeczypospolitej. Uczestniczył jako rewindykator w Polskiej Misji Wojskowej w Berlinie. W 1946 r. brał udział z ramienia GUPK jako ekspert w pracach techniczno-pomiarowych przy wytyczaniu nowej granicy z ZSRR. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski. Zmarł 29 grudnia 1959 r. w Warszawie, spoczywa na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach.

● por. Błażej Tomasz (Paweł) Dulian (kierownik grupy pomiarowej wytyczającej granicę na rzece Zbrucz)

Życiorys tego oficera nadaje się na scenariusz filmu sensacyjnego. Urodził się 16 września 1899 r. w Bogdanówce, pow. skałacki, woj. tarnopolskie. Szkołę powszechną, gimnazjum i szkołę wydziałową ukończył w Przemyślu. Pracował na kolei w Mościcach i w warsztacie mechanicznym w Przemyślu, a jednocześnie przygotowywał się do matury jako ekstern pod kierunkiem brata – studenta Politechniki Lwowskiej. W czasie ewakuacji Przemyśla przed ofensywą rosyjską w 1915 r. wyjechał z rodzicami do Salzburga w Austrii, gdzie ukończył kurs handlowy. W 1917 r. w Krakowie wstąpił do 3 Pułku Piechoty Legionów Polskich. Ponieważ ze względu na młody wiek robiono mu trudności, wykorzystał dokumenty swego brata Pawła, urodzonego 1 lipca 1891 r., który zginął w 1916 r. Odtąd konsekwentnie występował jako starszy o 8 lat Paweł.

W 1918 r. wstąpił na kurs mierniczy w Warszawie, gdzie został zaliczony do najlepszych uczniów. Ukończył 2-letni kurs Oficerskiej Szkoły Topografów w stopniu podporucznika, służył w WIG jako oficer triangulator, a następnie kierownik grupy pomiarowej. W latach 1926-1930 został oddelegowany na studia na Wydziale Geodezyjnym Politechniki Warszawskiej, odbył również 5-miesięczny staż w Service Géographique w Paryżu. W latach 1930-1937 równolegle ze służbą w WIG wykładał geodezję, astronomię i magnetyzm w Wojskowej Szkole Topografów. W 1937 r. odbył krótki staż we włoskim Instytucie Geograficznym we Florencji. We wrześniu 1939 r. z nieliczną grupą żołnierzy WIG pod dowództwem ppłk. inż. W. Plesnera przekroczył granicę węgierską na Przełęczy Tatarskiej. Przebywał w obozie internowanych w Eger na Węgrzech, z którego 16 grudnia 1939 r. zbiegł do Francji, do służby w WP. Odbył przeszkolenie w szkole pomiarowej w Demont (Paryż) i 3-miesięczny staż w oddziale pomiarowym przy IX Armii Francuskiej na Linii Maginota. Prowadził wykłady z terenoznawstwa dla polskich artylerzystów.

Po upadku Francji, w lipcu 1940 r. przedostał się do Anglii, gdzie służył do listopada 1947 r. w WIG w Edynburgu. Był tam kierownikiem Wydziału Triangulacji i kierownikiem Oficerskiego Kursu Mierniczych. W tym czasie odbył 3-miesięczny staż w Ordnance Survey w Londynie, gdzie zapoznał się

Koniec niepodległości

Niestety, strona sowiecka złamała wszystkie ustalenia. Pakt Ribbentrop-Mołotow i wkroczenie na terytorium Rzeczpospolitej 1 września 1939 r. Wehrmachtu, a 17 września Armii Czerwonej, doprowadziły do wybuchu II wojny światowej i rozbioru Polski. Linia demarkacyjna rozgraniczająca obu najeźdźców zapisana została w ich układzie o przyjaźni i granicach z 28 września 1939 r., a ostateczny przebieg granicy ustalono w protokole z 4 października 1939 r. Na jego mocy Niemcom przypadło 48,45% przedwojennego terytorium Polski z 22 mln ludności, a ZSRR wzbogacił się o pozostałe 51,55 % terytorium, które zamieszkiwało 13,5 mln osób [29]. Na tej granicy ustawiono 2820 słupów granicznych.

Płk rezerwy dr Eugeniusz Sobczyński
w latach 1999-2005 szef Zarządu Geografii Wojskowej

Literatura
•[27] A. Ochał, Korpus Ochrony Pogranicza 1924-1939, Instytut Pamięci Narodowej, Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Oddział w Szczecinie, Szczecin 2019;
•[28] M. Henzler, Od słupów Chrobrego do Schengen, „Polityka" (2634) z 22 grudnia 2007 r.;
•[29] W. Kozyra, Pakt Ribentrop-Mołotow (cytat za A.A. Wawryniuk, Granica polsko-sowiecka po 1944 roku na odcinku Ukrainy), Chełm 2015;
•[30] S.M. Brzozowski, Słownik Biograficzny Krakowski;
•[31] R. Włodarczyk, Błażej Dulian, inżynier geodeta, konstruktor sieci triangulacyjnych, Muzeum Techniki, Stowarzyszenie Geodetów Polskich, Warszawa 1992.

Żołnierz Wehrmachtu przy opisywaniu słupa granicy niemiecko-sowieckiej, październik 1939 r.

na granicy wschodniej po wojnie polsko-bolszewickiej 1919/1920

z pracami grawimetrycznymi m.in. w Obserwatorium Astronomicznym w Greenwich, a następnie 3-miesięczny staż w Stanach Zjednoczonych.

Do Polski powrócił w grudniu 1947 r., ale nie został przyjęty do służby w WIG. Od lutego 1948 r. do maja 1949 r. pracował w Biurze Techniki GUPK na stanowisku naczelnika Wydziału Triangulacji Głównej. W związku z narastającą w kraju nieufnością polityczną w stosunku do byłych polskich oficerów, którzy powrócili z Zachodu, w maju 1949 r. został zwolniony ze stanowiska naczelnika i do sierpnia 1951 roku był st. radcą w Biurze Techniki. Następnie zostaje przeniesiony do Geodezyjnego Instytutu Naukowo-Badawczego na stanowisko samodzielnego pracownika naukowego, gdzie w 1955 r. otrzymuje stopień docenta.

Od 1 marca 1956 r. do 13 sierpnia 1968 r. kierował pracami Obserwatorium Astronomiczno-Geodezyjnego w Borowej Górze. Uruchomił tam służbę czasu i był współtwórcą Międzynarodowej Sieci Różnic Długości Geograficznych. Opracował instrukcję prowadzenia obserwacji astronomicznych na punktach Laplace'a i prowadził pomiary geodezyjne związane z wyznaczeniem azymutu dwustronnego kierunku Borowa Góra–Modlin. Punkt Borowa Góra stał się podstawowym punktem państwowej sieci astronomiczno-geodezyjnej i początkiem układu współrzędnych „Borowa Góra" jako punkt przyłożenia lokalnej elipsoidy Bessela. Był wieloletnim członkiem Komitetu Geodezji PAN i członkiem Rady Naukowej IGiK. Zmarł 4 maja 1986 r.

mjr Józef Michałowski (kierownik grupy pomiarowej wytyczającej granicę)

Urodził się 24 września 1891 r. w Siergiejewcach w Rosji. Po ukończeniu Szkoły Mierniczo-Agronomicznej w Horkach służył w armii rosyjskiej (1914-1917). W WP od 1918 r., służył w 1 Pułku Inżynieryjnym. Po ukończeniu Oficerskiej Szkoły Topografów został przydzielony do WIG jako geodeta, kierownik grupy pomiarowej. W 1936 r. skierowany na wykładowcę do Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi Mazowieckiej. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Niepodległości, Medalem 1918-1921, Medalem 10-lecia i odznaką pamiątkową więźniów ideowych. Zamordowany w Katyniu.

kpt. Tadeusz Jan Herfurt (wykonywał w komisji granicznej prace fotogrametryczne i topograficzne)

Urodził się 9 lipca 1890 r. w Szydłowie. Od najmłodszych lat związał się z ruchem niepodległościowym, przyjmując pseudonimy: „Armak", „Jan", „obywatel Janicki". Należał do PPS i Lotnego Oddziału WP, w 1916 r. był komendantem Okręgu VI POW w Kielcach oraz instruktorem Pogotowia Bojowego PPS w Okręgu Warszawskim. Prawdopodobnie walczył na frontach I wojny światowej. W 1919 r. uzyskał stopień kapitana, od początku służył w IWG, a następnie w WIG. Był kierownikiem Samodzielnego Referatu Fotogrametrycznego, inicjatorem wielu prac i szkoleń z zakresu fotogrametrii. W 1930 r. został jednym z założycieli Polskiego Towarzystwa Fotogrametrycznego. Wchodził w skład komitetu redakcyjnego *„Wiadomości Służby Geograficznej"*.

W 1935 r. awansowany do stopnia podpułkownika, z pierwszą lokatą w korpusie oficerów geografów. Podczas II wojny światowej przebywał w obozie internowanych oficerów polskich w Eger. Powrócił do Polski w 1947 r. Odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego Virtuti Militari, Krzyżem Niepodległości z Mieczami, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych – trzykrotnie. Zmarł w Warszawie 18 marca 1966 r.

kpt. Zygmunt Paluch (wykonywał w komisji granicznej prace fotogrametryczne i topograficzne)

Urodził się 8 lipca 1892 r. w Bogucicach, pow. wielicki. Ukończył studia na Politechnice Lwowskiej (1914). W armii austriackiej walczył na froncie włoskim, następnie

Wybrane noty biograficzne geografów i geodetów biorących udział w pracach na granicy wschodniej (dok.)

pracował w fabryce amunicji w Wöllersdorf. W WP od 1918 r., podczas wojny 1918--1921 w szeregach 5 i 17 Pułku Artylerii Ciężkiej. Po ukończeniu Oficerskiej Szkoły Topografów przydzielony do WIG, gdzie służył jako fotogrametra, a następnie kierownik działu autogrametrycznego. Współzałożyciel Polskiego Towarzystwa Fotogrametrycznego. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem 1918-1921 i Medalem 10-lecia. Publikował w *„Wiadomościach Służby Geograficznej”*. Zamordowany w Katyniu.

● kpt. Józef Mroczko (wykonawca pomiarów triangulacyjnych na granicy)

Urodził się 10 kwietnia 1895 r. w Olginie na Ukrainie. W roku 1912 ukończył gimnazjum filologiczne w Kijowie, po czym wstąpił na Wydział Agronomiczny Politechniki Kijowskiej. W maju 1916 r. został zmuszony do przerwania studiów i wstąpienia do armii rosyjskiej. Po ukończeniu Wojskowej Szkoły Artyleryjskiej w Kijowie służył jako oficer, brał udział w I wojnie światowej. W lutym 1919 r. wstąpił do WP w stopniu podporucznika i dostał przydział do WIG, a następnie do Szkoły Topografów. Podczas wojny polsko-bolszewickiej walczył w 17 Pułku Artylerii Polowej. Za udział w walkach odznaczony Krzyżem Walecznych. Po zakończeniu prac granicznych powrócił w roku 1924 do WIG i został przydzielony do Wydziału Triangulacyjnego, w którym pełnił funkcję triangulatora, a następnie kierownika grupy pomiarowej.

● kpt. Antoni Rogala Zawadzki (w komisji granicznej zajmował się pracami fotogrametrycznymi i topograficznymi)

Urodził się 5 lutego 1896 r. w Dębicy. Uczestnik I wojny światowej i wojny polsko-bolszewickiej. W 1934 r. brał udział w pierwszej polskiej wyprawie na Spitsbergen, był wykonawcą mapy topograficzno-geologicznej części północno-zachodniej Ziemi Torella (1:50 000). Z jego inicjatywy nadano wielu obiektom terenowym na Spitsbergenie polskie nazwy, m.in. Górze Piłsudskiego (Pilsudskifjella), szczytowi Ostra Brama (Ostra Bramatoppen, 1033 m), Górze Kopernika (Kopernikusfjellet, 1055 m) oraz lodowcom: Polaków i Różyckiego (Polakkbreen i Różyckibreen). Jego nazwiskiem nazwano lodowiec (Zawadzkibreen). W 1937 r. uczestniczył w pierwszej polskiej wyprawie na Grenlandię, gdzie również opracował kilka map.

W latach 1938-1939 kierował pracami nad mapą północnych stoków wschodniej części Tatr Wysokich oraz zachodniej części Tatr Bielskich. Miał swój udział w opracowaniu wydania turystycznego (8-kolorowego) tej mapy w skali 1:20 000. Prace fotogrametryczne wykonywane przez niego wzdłuż granicy polsko-sowieckiej, w Tatrach, na Spitsbergenie i na Grenlandii stawiały go w czołówce fotogrametrów w Europie. Jest autorem wielu opracowań i artykułów, brał udział w licznych konferencjach.

W marcu 1939 r. pełnił służbę w WIG na stanowisku kierownika działu terrofotograficznego Samodzielnego Referatu Fotogrametrycznego. W 1944 r. był komendantem garnizonu Tarent we Włoszech, a później zastępcą dowódcy Pułku Pomiarów Artyleryjskich w 2 Korpusie. Współpracował z szefostwem Służby Geograficznej Korpusu i 12 Kompanią Geograficzną przy zabezpieczeniu bitwy o Monte Cassino.

W 1947 r. powrócił do Polski, wykładał fotogrametrię w Akademii Sztabu Generalnego WP i w Oficerskiej Szkole Topografów, pracował w WIG, a następnie w Zarządzie Topograficznym SG WP. Został zwolniony z wojska w 1952 r. Odznaczony Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych (czterokrotnie). Zmarł 27 czerwca 1974 r., został pochowany w Warszawie.

● por. Mieczysław Tomaszczyk (w komisji granicznej wykonywał prace topograficzne)

Urodził się 16 kwietnia 1893 r. w Łomży, w 1920 r. ukończył Oficerską Szkołę Topografów, w trakcie nauki brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W 1939 r. po ewakuacji WIG do Lwowa skierowany został do Grupy Obrony Lwowa. Dostał się do niewoli sowieckiej i został zamordowany w Katyniu.

● dr Jan Marian Krassowski (wykonywał pomiary astronomiczne w ramach pomiarów granicznych)

Urodził się 9 września 1883 r. w Smogorzewie, pow. opoczyński. Po ukończeniu gimnazjum w Jałcie wstąpił na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie już na II roku studiów rozpoczął pracę w Obserwatorium Astronomicznym. Następnie uzyskał stopień doktora filozofii i pracował przy obliczeniach w Obserwatorium w Pułkowie, po czym wyjechał na dalsze studia do Genewy i Paryża.

Na krótko przed I wojną światową wrócił do kraju i objął funkcję adiunkta Katedry Astronomii Sferycznej i Geodezji Wyższej na Politechnice we Lwowie. W 1918 r. habilitował się z astronomii ogólnej i mechaniki nieba na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, po czym brał udział w organizowaniu powstającego Uniwersytetu w Warszawie, gdzie wykładał astronomię i geodezję wyższą. Z pracami WIG był związany od samego początku jako doradca naukowy do spraw astronomiczno-geodezyjnych i kartografii matematycznej. Wyznaczył długość i szerokość geograficzną wyjściowego punktu „Borowa Góra”.

Jako członek Międzynarodowej Unii Geodezyjnej i Geofizycznej reprezentował naukę polską na licznych kongresach i zjazdach. Gruntowna i szeroka wiedza, znajomość kilku języków pozwalały mu na śledzenie postępu wiedzy oraz utrzymywanie kontaktu ze środowiskami naukowymi Zachodniej Europy tak ważne dla odradzającej się nauki polskiej. Mimo wieku i nadwerężonego stanu zdrowia już w pierwszych dniach po zakończeniu II wojny światowej podjął pracę w WIG, w 1946 r. odbył podróż do Anglii, Francji i Szwecji, gdzie zapoznał się ze zmianami, jakie zaszły w zakresie pomiarów geodezyjnych. Zmarł 24 stycznia 1947 r. w Warszawie.

Opracowanie Eugeniusz Sobczyński